

*Nyilas Anna egyetemi tanársegéd,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Polgári Eljárásjogi Tanszék*

A hatékony jogvédelemhez való jog érvényesülése a polgári perekben

A konferencián elhangzott előadásom kiindulópontja az Európai Bíróság által alkalmazott „hatékony jogvédelem” – elve. Ezt az Európai Bíróság gyakorlatában érvényesülő elvet, amely a közösségi jogban biztosított alapvető jogokhoz és szabadságokhoz kapcsolódik, és magánszemélyek jogvédelmét biztosítja a közhatalmi döntésekkel szemben, megkíséreltem némileg eltérő kontextusba helyezni. Arra kerestem a választ, vajon létezik-e hatékony alapjogi védelem az egyének számára hazánkban, az Alkotmányban nevesített és nem nevesített alapvető jogokat illetően, akár az Alkotmánybíróság, akár a „rendes” bíróságok eljárásában, és ebben a tekintetben van-e konfliktus az Alkotmánybíróság és a Legfelsőbb Bíróság, valamint az alsóbb szintű bíróságok között? Hogyan alakul ezen szervek hatásköre az alapjogi bíraskodás terén?

A kérdéseimre választ keresve elsőként szembesültem azzal, hogy ez mennyire nem egyértelmű a gyakorlatban, és mennyire komplex problémakör. Kezdve attól, hogy mennyire legyen az Alkotmány szabályozása részletező, lehet-e közvetlenül hivatkozni rá a peres feleknek, vagy meg kell találni egy alacsonyabb szintű jogszabályt, amit szintén sért az adott magatartás, egészen addig, hogy a perjognak mely elvei keletkeztetnek alapvető jogokat, és közülük miért van olyan, ami ennek ellenére nincs benne a hatályos Alkotmányunkban. Ami pedig benne van, vajon mennyiben korlátozható, és korlátai meghatározására – egyáltalán az értelmezésére – ki jogosult.

Hozzáadódik mindehhez a közelmúlt alkotmánymódosítása – és a folyamatban lévő alkotmányozás – amely bizonyos jövőbeli változások alapját képezi, a jogalkotó szerint. Számomra ebből adódott a kérdés, vajon milyen változásokat vetít ez előre az igazságszolgáltatást illetően? Hatásköri és illetékességi változásokat vélhetően, vagy esetleg,

az igazságszolgáltatási feladatokat végző személyek körének bővülését, egyes feladatok átadását/átcsoportosítását más szervezeteknek, mint ahogy láttuk ezt éppen a közjegyzők esetében. Ezek a folyamatok megkívánják, hogy elgondolkozzunk az alkotmányos elvek – alapjogok – tartalmát és garanciáit illetően, és arról, hogy vajon érvényesülnek-e azok a garanciális szabályok, amelyeknek kellene?

Az elv eredeti formájában a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (amelyet Magyarországon az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet hirdetett ki) 2. cikke 3. bekezdésének a) pontjában szerepelt:

„Az Egyezségokmányban részes minden állam kötelezi magát annak biztosítására, hogy a) minden olyan személy, akinek az Egyezségokmányban elismert jogai vagy szabadságai sérelmet szenvednek, hatékony jogorvoslattal élhessen akkor is, ha a jogok megsértését hivatalos minőségben eljáró személyek követték el.”

Az Egyezségokmány a jogsértés miatti jogvédelmet (magyar változatában hatékony jogorvoslatot) önálló jogként fogalmazza meg. Értelmezése során figyelemmel kell lenni a 14. cikke 1. bekezdésének második mondatára is, mely szerint: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.”

A következő nemzetközi egyezmény, amelyben megjelent hasonló megfogalmazásban, az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Az Egyezmény által biztosított jogok, közöttük a 6. cikk¹ által kialakított jogvédelemhez kapcsolódott, és azt az Egyezmény 13. cikke tartalmazta.² A 13. cikk fordítása „Hatékony jogorvoslathoz való jog” – ám ez itt valójában jogvédelmet jelent, vagyis hogy legyen olyan eszköz a jogrendszerben, amellyel az Egyezményből fakadó jogaiknak érvényt szerezhessenek az egyének – elsősorban is a közhatalom gyakorlóinak cselekményeivel vagy mulasztásával szemben. Ezért kellett

¹ EJEE 6. cikk - Tisztességes tárgyaláshoz való jog

1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.

Article 6 . Right to a fair trial - In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law.

² Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.

Article 13 . Right to an effective remedy

Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity.

bekerülnie a Polgári perrendtartásba a kártérítési alakzatnak az ésszerű idő követelmény megsértése esetére, és az eljárás elhúzódása miatti kifogásnak.

Később az elv megjelent az Európai Unió Alapjogi Chartájában, amely nagyrészt hasonló tartalommal átvette az Egyezményből, és összekapcsolta egy, az igazságszolgáltatásra vonatkozó másik elvvel. Ezt a Charta 47. 1, 2. bekezdése tartalmazza, „A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog” címszó alatt.³

Látható, hogy a Közösségi jogban kiterjedtebb a jogvédelem, mert bíróság előtti hatékony jogvédelmet garantál (nem pedig hatóság előtti, mint az Egyezmény). Az Európai Bíróság a Johnston-ügyben⁴, Heylens-ügyben⁵, és a Borelli-ügyben⁶ hozott ítéleteiben fejtette ki az elvet. A Bíróság szerint az elv kötelezi a tagállamokat a közösségi jog implementálása során is.⁷

Az állandó ítélkezési gyakorlat értelmében a hatékony bírói jogvédelem elve olyan általános közösségi jogelv, amely a tagállamok közös alkotmányos hagyományain nyugszik, és amelyet az 1950. november 4 - én Rómában aláírt, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló európai egyezmény 6. és 13. cikke állapított meg, és amely elv újra megerősítést nyert az Európai Unió Nizzában, 2000. december 7 - én kihirdetett Alapjogi Chartájának (HL C 364., 1. o.) 47. cikkében.⁸

³ Alapjogi Charta VI. CÍM
IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
47. cikk

A hatékony jogorvoslathoz és a tisztességes eljáráshoz való jog

Mindenkinek, akinek az Unió joga által biztosított jogait és szabadságait megsértették, az e cikkben megállapított feltételek mellett joga van a bíróság előtti hatékony jogorvoslathoz.

Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja. Mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybevételéhez.

CHAPTER VI

JUSTICE

Article 47

Right to an effective remedy and to a fair trial

Everyone whose rights and freedoms guaranteed by the law of the Union are violated has the right to an effective remedy before a tribunal in compliance with the conditions laid down in this Article.

Everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal previously established by law. Everyone shall have the possibility of being advised, defended and represented.

⁴ C-222/84

⁵ C-222/86

⁶ C-97/91

⁷ Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights of the European Union, http://www.europarl.europa.eu/charter/convent49_en.htm# (2010. november 10.)

⁸ lásd a T-306/01. sz., Yusuf és Al Barakaat Foundation kontra Tanács ügyben, a T-315/01. sz., Kadi kontra Tanács és Bizottság ügyben, a C-432/05. sz., Högsta domstolen [Svédország] előzetes döntéshozatal iránti kérelme) – Unibet (London) Ltd, Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern, a C-47/07. P. sz., Masdar (UK) kontra Bizottság ügyben, T-390/08. sz., Bank Mellé Iran kontra az Európai Unió Tanácsa ügyben hozott ítéleteket.

A hatékony bírói jogvédelem elve a Közösségi jog általános elveinek egyike, és a jogállamiság fogalmának része. Az alapjogok érvényesíthetőségét jelenti a bíróságok előtt. A hatékony jogvédelem két vetületét jelenti egyrészt a bírósághoz fordulás joga, másrészt pedig a jogorvoslathoz való jog. A jogorvoslati jogot illetően a magyar Alkotmány 57. § (5) bekezdésében arról rendelkezik, hogy „A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti.”

És hol találjuk a másik aspektust, a jogvédelemhez való jogot? A jogvédelemhez való jog önálló rendelkezésként a 70/K. §-ában lelhető fel: „Az alapvető jogok megsértése miatt keletkezett igények, továbbá a kötelességek teljesítésével kapcsolatban hozott állami döntések elleni kifogások bíróság előtt érvényesíthetők.”

Tehát olyan alapvető jog, ami más alapvető jogok érvényesülésének garanciája, így a tisztességes eljárás, stb. Meg kell jegyezni, hogy a bírósághoz fordulás jogát úgy értelmezzük ma már, hogy nemcsak bíróság, hanem más szerv is lehet az, amely adott esetben a jogvédelmet nyújtja, lényeg az, hogy legyen a jogrendszerben ilyen fórum, és az eljárása feleljen meg bizonyos követelményeknek, így legyen kontradiktórium, a felekre kötelező határozatot hozzon, amely kényszer útján érvényesíthető, legyen a felektől és a jogvitától független, stb.

A jogvédelem fóruma az Alkotmány szerint a bíróság, ugyanakkor mint a közhatalom gyakorlója, maguk is okozhatnak jogsérelmet. Amíg az alkotmány az igazságszolgáltatás bírósági monopóliumát tükrözi, addig ezt az ellentmondást nem lehet feloldani. Az a felfogás, amely egyenlőségjelet tett az igazságszolgáltatás és a bíróságok között, mára nem tartható. Az igazságszolgáltatás mibenlétét nem a szerv határozza meg, hanem a tartalma: jogvitának a felekre nézve kötelező eldöntése. Hiszen közhatalommal felruházhatók magánszereplők is pl. végrehajtó, közjegyző. A bírósági szervezet keretei között számottevő mértékben megy végbe olyan tevékenység is, amely nem tekinthető konfliktust rendező tevékenységnek, másfelől, konfliktust rendező, kötelező erejű jogalkalmazást egyes nem állami szervek, sőt a közigazgatás egyes fórumai is ellátnak.⁹ Ezért az Alkotmányban oly módon kellene megfogalmazni az igazságszolgáltatásra vonatkozó rendelkezéseket, hogy abból ne lehessen következtetni a bíróságok igazságszolgáltatási monopóliumára, ami nem létezik. Bíróságok és más szervek – a jogorvoslat biztosításával egybekötve így lehetne elképzelni a

---

⁹ GÁSPÁRDY László, A polgári per idődimenziója, Akadémiai Kiadó, Bp, 1989, 73.

megfogalmazást. Ellenben, a bíróságoknak valóban primátust, elsődlegességet kell biztosítani az igazságszolgáltatásban, és ezt kifejezésre kell juttatni az Alkotmányban.

A jogorvoslathoz való jog értelmezése is módosult az idők folyamán, és elsősorban azt jelenti, hogy egy „másik szerv” megvizsgálhassa az első fokú határozatot és eljárást, ám nem vonatkozik minden határozatra, nem abszolút jog. Korlátozása problematikus kérdés, mivel a tisztességes eljárás egyes követelményeivel kerül mérlegre általában.

A hatékony jogvédelem tehát ugyanazon jog két különböző aspektusa, melynek egyik eleme a jogorvoslathoz való jog, másik eleme a fórumhoz való jog, vagyis hogy bíróság vagy más erre feljogosított szerv vagy személy elbírálja a jogvitát, a felekre kötelező határozattal. Alkotmányi szinten egyértelműen külön kell választani a két jogosultságot, de jelezni ezek összekapcsolódását.

A bírósági szervezet és az eljárás tekintetében autonómiát kapnak a tagállamok, feltéve, hogy az hatékony jogvédelmet nyújt a közösségi jogból eredő egyéni jogok megsértése esetén.

Az elmondottak alapján a belső jogból – konkrétan az Alkotmányból - eredő alapjogok, ún. alkotmányos jogok sérelme esetén lehetne alkalmas fórum az Alkotmánybíróság, mint egyfajta alapjog-őr. Ehhez az szükséges, hogy alkotmányossági szempontból lehessen megvizsgálni a bírósági eljárást is, az alkalmazott jogszabályok mellett, és ezt végső fokon ne egy, a bírósági szervezeten belüli szereplő (mint a Legfelsőbb Bíróság) végezze. Az alkotmányjogi panasz jelenlegi formájában nem biztosít hatékony jogvédelmet az egyének alapvető jogainak sérelme esetén, inkább értelmezhető úgy, mint egy konkrét ügyhöz kapcsolódó normakontroll. Azonban nem küszöböli ki az alkotmányellenes bírói (és más hatósági) jogértelmezést.

A magyar AB tevékenységének egyik súlyponti eleme a bárki által határidő nélkül kezdeményezhető utólagos absztrakt normakontroll, amely esetben a kérelmező nem a saját ügyében fordul a bírósághoz, az adott jogi norma alkotmányossági felülvizsgálata a konkrét ügytől független.¹⁰ Az ilyen széles körű actio popularis szinte ismeretlen más országok gyakorlatában. Az eredménye lehet az alkotmánysértő norma megsemmisítése, azonban lehetséges olyan eset is, ha a normának lehetséges alkotmánnyal összeegyeztethető értelmezése, hogy a jogrendszer kímélése miatt az ún. alkotmányos követelményeket határozza meg az AB, amelyeknek a megtámadott normát meg kell feleltetni. Címzettje lehet a jogalkotó vagy a jogalkalmazó. pl. ilyen volt a bírói függetlenségről szóló 38/1993. (VI. 11.)

¹⁰ lásd: Halmai Gábor - Tóth Gábor Attila (szerk.), Emberi jogok , Osiris, 2008, 207.

AB határozat; a gazdasági stabilizációs törvények kapcsán, vagy a tárgyalásos és a kamerális elbírálás törvényhozói válaszhatósága ismérveinek meghatározása.

Ilyen alkotmányos követelmények megfogalmazhatók konkrét normakontroll és mulasztásos alkotmányértés megállapításakor is, ám nem lehetséges alkotmányjogi panasz esetén.

A konkrét normakontroll egy bírósági eljárás folyamatban léte alatt lehetséges, mely során a bíró kezdeményezi, az eljárás felfüggesztése mellett, ha megítélése szerint az ügyben alkalmazandó jogszabály alkotmányellenes. Abban különbözik az absztrakt normakontrolltól, hogy eredménye kihat a folyamatban lévő bírósági ügyre, az alkotmányellenesnek nyilvánított jogszabályt abban nem alkalmazzák.

A magyar AB kezdetől fogva nem volt feljogosítva a konkrét bírósági és közigazgatási döntések alkotmányossági felülvizsgálatára. Csak a döntés alapjául szolgáló norma alkotmányosságát bírálhatja felül. Emiatt is mondhatjuk, hogy közelebb áll az AB a törvényhozáshoz, mint az igazságszolgáltatáshoz. Nagy felzúdulást keltett az az egyetlen határozata, amelyben megsemmisített egy bírói ítéletet. Ez az 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, melyben az AB nemcsak megállapította az alkotmányellenes rendelkezésnek a konkrét ügyben való alkalmazhatatlanságát, hanem megsemmisítette az ítéletet, valamint elrendelte az eredeti állapot visszaállítását, konkrétan egy anyakönyvi bejegyzésre vonatkozóan, apaság vélelmének megdöntése tárgyában. Arra hivatkozott, hogy a konkrét ügyben csak így érvényesülhetett az alkotmányjogi panasz jogorvoslati funkciója, és mivel az AB törvény nem szabályozza annak eljárásjogi módozatait, hogy az egyes ügyekben mi a jogsérelem orvoslásának módja, addig azt magának az AB-nak kell meghatároznia. Az indokolásban az AB kifejtette, hogy az alkotmányjogi panasz „... jogorvoslat. Ez következik egyrészt abból, hogy a törvény a jogintézményt „panasz”-nak nevezi, másrészt, hogy azt az „egyéb jogorvoslati lehetőségek” kimerítése után, vagy „más jogorvoslati lehetőség hiányában”, vagyis további, illetőleg végső jogorvoslatként biztosítja a jogosult számára.”

Rendes jogorvoslat alatt ebben a vonatkozásban bírósági ítélet esetén a fellebbezés, közigazgatási határozatok esetén a fellebbezés és a bírósági felülvizsgálat (illetve ha van helye, bíróság előtti fellebbezés).

Az indítványozónak tehát alanyi joga van arra, hogy az Alkotmánybíróság konkrét ügyében eljárjon és határozatot hozzon. E jogorvoslathoz való alanyi jogosultság ugyanakkor nem minősül általános jogorvoslatnak, mert az csak kivételesen, a jogerő beállta után, továbbá alkotmányos alapjog sérelme esetén vehető igénybe, az Alkotmánybíróság jogköre pedig csak

az alapjogot sértő határozat megsemmisítésére terjed ki, annak megváltoztatására azonban már nem. Az alkotmányjogi panasz intézményét ez a jogorvoslati funkció különbözteti meg az utólagos normakontrolltól. Az alkotmányellenes jogszabály alkalmazása miatti konkrét jogsérelem orvosolhatóságának a hiányában ugyanis az alkotmányjogi panasz nemcsak funkcióját vesztené el, de azt a sajátosságát is, amely az ABtv 21. § (2) bekezdése alapján bárki által indítványozható utólagos normakontrollhoz képest a jogintézményben megnyilvánul. Az indítványozó szempontjából is csak akkor van értelme az Alkotmányban biztosított jogok megsértése miatti panasznak, ha az Alkotmánybíróság eljárása folytán „jogsérelem orvosolhatóvá válik.”¹¹

Kilényi Géza különvéleménye szerint a törvények tekintetében az Alkotmánybíróságnak nincs erga omnes hatályú értelmezési joga. Ez azonban nem azt jelenti, hogy egyáltalán nincs értelmezési joga. Az Alkotmánybíróság ugyanis egyedi döntései meghozatalánál szükségképpen értelmezi a jogszabályokat, s ilyen vonatkozásban a legcsekélyebb mértékben sincs kötve a jogalkalmazó szervek értelmezéséhez. Az Alkotmánybíróság határozatának indokolásában kifejtheti, hogy melyik a támadott jogszabályi rendelkezésnek az az értelme, amelynek alapulvételével a rendelkezést nem tekinti alkotmányellenesnek. Önmagában attól, hogy valamely rendelkezést többféleképpen lehet értelmezni, és ezek közül az egyik értelmezés alkotmányellenes, a szóban forgó rendelkezés még nem válik alkotmányellenessé.¹²

Magyarországon nem létezik alkotmányossági panasz az egyéni alkotmányos jogok hatóságok cselekményei – különösen nem a rendes bíróságok – általi megsértése ellen.¹³ A közvetlen panasz hiánya azt eredményezi, hogy az alkotmánybírósági panasz nem tud valódi jogorvoslati funkciót betölteni. A valódi alkotmányjogi panasz nélkül bizonyos szerzők szerint hiányos az alapjogvédelem, különösen arra tekintettel, hogy a rendes bíróságok nem tudták ellátni ezt a feladatot.¹⁴

Az 1995-ös alkotmány-előkészítés, az új alkotmány koncepciója felvázolt egy megoldást a problémára, méghozzá oly módon, hogy alapjogi ügyekben továbbra is a rendes bíróságok hoznák a végső döntést, ugyanakkor elvi állásfoglalást lehetne kérni az Alkotmánybíróságtól, ami döntése meghozatalakor kötelezné az ügyben eljáró bíróságot.

¹¹ 57/1991. (XI. 8.) AB határozat, 23/1998. (VI.9.) AB határozat

¹² 57/1991. (XI. 8.) AB határozat

¹³ Sólyom László, Kölcsönhatás az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga és a szólásszabadság védelme között Magyarországon, Állam- és Jogtudomány, 1996-1997. évi 3-4. szám, 158.o.

¹⁴ Halmai Gábor, Merre tovább Alkotmánybíróság? Beszélő, 1996. évi 4. szám, 80. o.

A 23/1998. (VI. 9.) AB határozat ismételten hangsúlyozza, hogy az eredményes alkotmányjogi panasznak jogkövetkezményekkel kell járnia. Ha a törvényhozó megnyitotta ezt a rendkívüli jogorvoslati lehetőséget, alkotmányos kötelessége olyan eljárási szabályok megalkotása, amelyek alkalmazásával a jogsérelem valóságosan orvosolhatóvá válik. Ha ezt elmulasztja, sérti a jogorvoslathoz való jogot.

A határozat rámutatott, hogy a jogorvoslati jog figyelmen kívül hagyását jelentené, ha miközben a bíró kisebb-nagyobb (de semmiképpen nem alkotmányos súlyú) tévedései ellen a fél igénybe veheti a magasabb bírói fórumot, mint kontroláló, korrigáló igazságszolgáltatási szintet, addig adott esetben éppen az alapjogi sérelem maradna orvosolatlan. A Pp. szerinti rendes és rendkívüli jogorvoslatok keretében természetesen lehetséges az ítélet alkotmányértő voltának kiküszöbölése, és az eljáró bíróság új eljárásra utasítása, ám ez nem ilyen egyszerű...

Másrészről az Alkotmány végső értelmezésére az Alkotmánybíróság kapott felhatalmazást.

Fenti okokból az Országgyűlés az 1999. évi XLV. törvénnyel módosította a Pp-t egy további perújítási ok megteremtésével (Pp. 262/A, XXIV. fejezet.), amennyiben az Alkotmánybíróság az alkotmányellenes jogszabály konkrét esetben történő alkalmazhatóságának kizárásával adott helyt alkotmányjogi panasznak. A Legfelsőbb Bíróság nemperes eljárásban állapítja meg a panasz orvoslásának konkrét módját, az Alkotmánybíróság határozata alapján. Ez azonban szintén csak jogszabály megsemmisítése esetén nyújt megoldást, méghozzá, anyagi jogszabály megsemmisítése esetén perújítás formájában, eljárási jogszabály megsemmisítése esetén az eljárás azon szakaszának megismétlésével, és az azon szakaszt befejező határozat hatályon kívül helyezésével, melynek kimenetelére a jogszabály alkalmazása hatással lehetett.

Így a törvény kizárja annak lehetőségét, hogy az AB megsemmisítés helyett az irányadó alkotmányos értelmezési tartomány meghatározását válassza, nincs mód arra, hogy kötelező értelmezésével jelölje ki az ítélet reparációjának irányát.¹⁵

Ráadásul, az alkotmányjogi panasz benyújtásának nincs halasztó hatálya a határozat végrehajtására, benyújtásának pedig nincs határideje, bár magának a reparációs nemperes eljárás megindításának van, mégpedig az AB határozatának kézhezvételétől számított 30 nap.

---

¹⁵ Sólyom László, Az alkotmánybíráskodás tizedik évfordulójára, in: Bitskey Botond (szerk.), Tízéves az Alkotmánybíróság, Budapest, Alkotmánybíróság, 2000., 21-47.

A hatályos szabályozás nem ad lehetőséget arra, hogy a pervesztes fél a jogerős ítélet alkotmánybírói felülvizsgálatát azon az alapon kezdeményezhesse, hogy az egyedi bírói döntés az Alkotmányba ütköző értelmezésen alapult.

Az egyik érv ez ellen, hogy az alkotmányjogi panasz eleve csak a jogszabály alkotmányosértő mivolta ellen kíván védelmet nyújtani, csak az állammal mint szabályozó közhatalommal szemben illeti meg az alapjogok jogosultjait. Ez az álláspont figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy az államot terhelő alapjogi felelősség a törvényhozó és a végrehajtó hatalom mellett az igazságszolgáltatás szerveit is terheli.

A hatályos szabályozás keretei között az AB megtilthatja az alkotmányellenes jogszabály alkalmazását a konkrét ügyben, határozata perújítás alapjául szolgál, de a végső döntés a bíróság kezében marad.¹⁶

A valódi alkotmányjogi panasz annak lehetőségét jelentené, hogy minden jogerős bírósági ítéletet meg lehetne támadni, ha az indítványozó (alapvetően a felek) úgy véli, hogy az ítélet sérti valamely alkotmányban biztosított jogát.¹⁷ Ehhez azonban egységes bírói gyakorlat kialakítására van szükség az alapjogok tartalmát és terjedelmét, a jogsértés megállapításának kritériumait illetően, ahhoz, hogy elkerüljük a tömeges perlést.

Osztovits András felhívja a figyelmet, hogy az új Pp. kodifikációja során érdemes átgondolni, hogy a perorvoslati rendszer bővüljön a rendkívüli „alkotmányos panasszal”. Az elképzelése szerint a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati eljárásban meghozott ítéletét lehetne megtámadni az AB előtt arra hivatkozással, hogy az sérti a kérelmező alkotmányos jogát. Ha a panasz sikeres, az eredménye az ítélet megsemmisítése és a Legfelsőbb Bíróság új eljárásra és új határozat meghozatalára utasítása lenne.¹⁸

Amit problémásnak látok, hogy az eljárást már a felülvizsgálat is elhúzza időben, lehet, hogy érdekesebb az elvi állásfoglalás útján biztosítani az alkotmányossági követelmények érvényesülését, így a Legfelsőbb Bíróság hozzájut egy autentikus értelmezéshez az Alkotmánybíróstól, ami alapján el tudja dönteni a konkrét ügyet és a jövőben előforduló ugyanazon alapjogot érintő ügyeket.

Az AB által végzett felülvizsgálat egyébként is egy teljesen más típusú, más szempontú jogorvoslat lenne, mint a létező rendes és rendkívüli jogorvoslatok, azok mellett érvényesülhetne, de nem hierarchikus viszonyban.

---

¹⁶ Halmai Gábor - Tóth Gábor Attila (szerk.), i.m. 224.

¹⁷ az ún. közvetlen panaszt ismeri a német, svájci, spanyol, és osztrák jog, forrás: Halmai Gábor, Az alkotmányjogi panasz – jelen és jövő? Bírák Lapja, 1994. évi 3-4. szám, 45.

¹⁸ Osztovits András, Új magyar Polgári perrendtartás szükségességéről, Magyar Jog, 2010. évi 3. szám., 160.

Az Alkotmánybíróság alapvetően más funkciót tölt be, mint a bírósági szervezetrendszerbe tartozó „hagyományos” bíróságok, mindazonáltal, nem azt jelenti, hogy tevékenysége ne tartozhatna - részben - az igazságszolgáltatás körébe. Bírósági jellegét támasztja alá, hogy kérelemre jár el, nem terjeszkedhet túl a kérelmen, indokolási kötelezettség kapcsolódik döntéseihez, lehetőség van a határozat kijavítására, kiegészítésére, stb. Az AB azonban nem perbíróság: nem a felek közötti jogvitában dönt, hanem alkotmányértelmezést végez. Megsemmisítő határozata ugyanakkor erga omnes hatályú. Az alkotmányba foglalt jogok sérelme esetén hatásköre lehetne a jogszabályokon túl a bírói döntések és az bírósági eljárások alkotmányosságának biztosítására is, amelyet fontos, hogy nem csak megsemmisítés révén – hanem elsősorban az alkotmányos követelmények meghatározása révén – gyakorolhatna. Ehhez fel kellene ruházni olyan jogkörrel, hogy a határozatában iránymutatást adhatna arra vonatkozóan, hogy miben áll az alkotmánysértés, és hogyan küszöbölhető ki. Ez lehet akár kötelező és kizárólagos jellegű iránymutatás, akár olyan, ami több megengedhető megoldást is lehetségesnek tart, és csupán meghatározza, hogy mi az, ami biztosan alkotmánysértő.

Felmerül a kérdés, hogy mely bíróságok ítéleteire vagy eljárására terjedne ki ez a hatáskör? Az egyik lehetőség, hogy minden bíróságra, hiszen valamennyi bíróság köteles az alkotmánykonform eljárásra és határozatok hozatalára. Ugyanakkor a rendes és rendkívüli jogorvoslatok is alkalmasak lehetnek a jogsérelem orvoslására, feltéve, hogy vállalják az alkotmányértelmezés nem könnyű feladatát. Ha azt mondhatnánk, hogy megnyugtató gyakorlata van ennek a típusú ítékezésnek a rendes bíróságokon, fel sem merülne az alkotmányjogi panasz kiterjesztésének igénye. Ám a kérdés még nincs megoldva, az egyéni alapjogi bíraskodás hazánkban mindenképpen megerősítésre szorul.

Véleményem szerint nem zárja ki a 70/K az AB alapjogi bíraskodási jogosultságát, inkább egy kettős védelmi rendszer rejlik benne az alapjogok védelmére. Ezt a lehetőséget ki kellene használnunk. Hiszen gondoljunk arra, hogy az ezzel ellentétes értelmezés alapján az EUB nem értelmezhetné az EJEE-ben foglalt alapjogokat, azokat nem tudná ítéleteiben érvényre juttatni, hanem egyszerűen „elküldené a panaszost Strasbourgba”, mint ahogy a magyar bíróságok érvelésében ezt sokszor láthattuk. Ehelyett azt látjuk, hogy az EUB alapjogok tárgyában az EJEB ítéleteivel és az Egyezményvel összhangban álló értelmezéseket adott, már azelőtt, hogy a Charta létrejött volna, azzal pedig átvette azok elveit és bírói gyakorlatát. Nyilván ehhez az kell, hogy az adott alapjog tekintetében már legyen egy kikristályosodott ítélezési gyakorlata és álláspontja az EJEB-nek, és az Európai Bíróság ne

helyezkedjen gyökeresen eltérő álláspontra. Azonban ha még egy területen nem lenne kialakult bírói gyakorlat, akkor a saját korábbi ítéleteit is figyelembe vehetné az EUB, sőt maga is precedenst teremthet, bár ekkor sem árt, ha a két bíróság nem tér el egymástól a képviselt álláspontokban, mivel ez rögtön elvezethetne egy alapjogi „forum shopping”-hoz.

Bár a határozat akkor is alkotmányellenesnek minősülhet, ha az alapul szolgáló jogszabály megfelel az Alkotmánynak, de a jogszabály jogellenes alkalmazása sérti az alkotmányos jogok gyakorlását, de erre az esetre nem kellene kiterjeszteni az alkotmányjogi panaszt, hiszen jogszabály téves alkalmazása vagy eljárási szabálysértés miatt rendelkezésre állnak a rendes és rendkívüli jogorvoslatok ennek orvoslására. Itt az alkotmányos jogok sérelme csak közvetetten jelentkezik, hiszen elsősorban is egy anyagi vagy eljárási szabályt értelmeztek hibásan, sértettek meg.

Egyébként a lisszaboni szerződés értelmében az EU mint jogi személy köteles csatlakozni az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez. A csatlakozás új jogorvoslati lehetőséget jelent az állampolgárok számára, akik – miután hazai jogorvoslati lehetőségeiket kimerítették – a jövőben a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságához is fordulhatnak az EU alapjogsértéseit érintő panaszaikkal. Szükséges feltétel, hogy a polgárok valamennyi tagállami jogorvoslati lehetőséget kimerítsenek, mielőtt a strasbourgi bírósághoz fordulnának, mivel a strasbourgi bíróság egy külső bíróság. Tehát, ha az emberi jogokat tiszteletben kell tartani, és azokat nem garantálták a nemzeti bíróságok, az állampolgároknak joguk van a strasbourgi bíróságnál egy új keresetet benyújtani.

A másik kínálkozó megoldás az alapjogi védelem érvényesítésére, ami közelebb áll a hatályos szabályozáshoz, hogy a rendes bíróságok végezzék az alapjogi bíráskodást. Ez azonban további kiegészítéseket igényel. Az egyértelmű, hogy mint minden alkotmányos szerv, az Országgyűlés, a köztársasági elnök, az ombudsmanok, a kormány, stb., így a bíróság is jogosult – és köteles is – értelmezni az Alkotmányt, hiszen enélkül nem tudnának annak megfelelően működni. Ami kizárólagosan illeti meg az Alkotmánybíróságot, az a mindenkire kötelező (erga omnes) értelmezés. Ha nem értelmezné a bíróság az Alkotmányt, úgy soha nem kerülne sor konkrét normakontrollra, hiszen ahhoz, hogy a bíró észlelhessen az alkotmányellenességet, értelmeznie kell mindenképpen az alkotmányt és az adott jogi normát.

Ugyanakkor a rendes és rendkívüli jogorvoslatok is alkalmasak lehetnek a jogsérelem orvoslására, feltéve, hogy a bíróságok vállalják az alkotmányértelmezés feladatát. A Legfelsőbb Bíróság elnökének álláspontja az, hogy az Alkotmány 70/K. § szerint az alapvető jogok megsértésével kapcsolatos perek a rendes bíróságok elé tartoznak.

A magyar Alkotmány nem tartalmaz olyan külön rendelkezést, hogy az alapvető jogokra vonatkozó alkotmányos szabályok közvetlenül alkalmazhatók. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az Alkotmányban szabályozott jogok ne lennének közvetlenül alkalmazhatók olyan értelemben, hogy az egyedi közhatalmi aktusokat valamely alkotmányos jog megsértésére hivatkozva ne lehetne alkotmányjogi panasszal megtámadni az AB előtt.¹⁹ Kérheti a bíróságtól a fél is az eljárás folyamatban léte alatt az eljárás felfüggesztését és az alkotmánybírósághoz fordulást, de ez a kérelem nem köti a bíróságot.

Mennyiben érvényesítik a rendes bíróságok az Alkotmány alapjogokra vonatkozó elveit? Az Alkotmány vonatkozó rendelkezései (50.§(1), 57.§(1), 57.§(5), 70/K§) alátámasztják a bíróságok alapjogi ítélkezési hatáskörét és elsődleges szerepét. A 70/K§ ugyanakkor véleményem szerint egy jogérvényesítési jogosultságot fogalmaz meg, és mivel nem szerepel benne a „kizárólag” szó, úgy nem lehet azt olyan módon értelmezni, ami kizárna más szerveket, különösen az Alkotmánybíróságot az alapjogi ítélkezésből.

Egyértelmű a helyzet, ha a bíró alkotmányellenesnek tartja az alkalmazandó jogszabályt. A bíró jelenleg nem teheti félre az általa alkotmánysértőnek tartott jogszabályt, és nem alkalmazhatja helyette közvetlenül az Alkotmányt, hanem köteles az Alkotmánybírósághoz fordulni. Azonban egyéb esetekben ez nem jelenti azt, hogy a bíró egyébként ne alkalmazhatná közvetlenül az Alkotmányt, feltéve, hogy annak alapján képes eldönteni az ügyet.²⁰

Ugyanakkor a Ptk. a személyhez fűződő jogok védelme körében külön is nevesít olyan sérelmeket – testi épség, egészség, becsület, emberi méltóság, jó hírnév megsértése – amely egyben az alkotmány különböző rendelkezéseiben foglalt elvek sérelmét is jelentik. Így ezen esetekben a Ptk. megsértése mögött mindig ott van az Alkotmány megsértése is, akár hivatkozik erre a bíró, akár nem. Sőt, a Ptk. tervezet szerint az ésszerű időn belüli eljárás megsértésére alapított kártérítési igényeket is személyiségi jogsértések szabályai szerint kell elbírálni. Ez külön érdekes ügy, hogy magát a jogot nem tartalmazza az Alkotmány, pedig ugyanúgy alapvető jog, mint a tisztességes és nyilvános tárgyalás például.

Lábady Tamás felhívja a figyelmet, hogy a 64/1991.(XII.17.) AB határozatában az AB az alkotmányos alapjogoknak a magánjogi jogviszonyokban való közvetlen behatását illetőleg jelenlétét mondta ki. „A polgári bíróságok alapjogokat érintő kérdésben legfeljebb csak kikérik az AB alkotmányértelmezését, de azok jogviszonybeli érvényesülése tekintetében -

¹⁹ Rácz Attila, Az alkotmányos jogok védelme és az alkotmányjogi panasz, Acta Humana, 1992. évi 8. sz. 32.

²⁰ Halmai Gábor - Tóth Gábor Attila (szerk.), i.m. 227. o.

vagyis az alapjogok közvetlen jogviszonybeli jelenlétét illetően – döntési kompetenciával rendelkeznek.”²¹

A bíróságok azonban tartózkodnak annak elismerésétől, hogy közvetlenül igényeket lehetne alapítani az Alkotmányra, vagy a 70/K-ra. Általában az olyan keresetlevelet, amely nem tartalmaz alacsonyabb szintű jogszabály megsértésére hivatkozást, idézés kibocsátása nélkül elutasítják. Ennek az oka talán az Alkotmány rendelkezéseinek deklaratív jellege, az, hogy nem eléggé konkrétan fogalmazznak az egyes alapjogok tartalmát és megsértésének jogkövetkezményeit illetően. De ennek éppen az az oka, hogy ezt a bírói gyakorlat töltötte ki tartalommal a nemzetközi és az európai alapjogi bíraskodásban is, az EJEB és az EUB nem volt soha passzív, és nem vonakodott megállapításokat tenni egyes alapjogok érvényesülését vagy tartalmát illetően.

Vannak olyan ítéletek, ahol a bíró hivatkozott az Alkotmányra, mint a törvényi szabályozás mögött érvényesülő, azt erősítő, azt alátámasztó rendelkezésre.²² Egy esetben a bíró részben az Alkotmányra alapozta az ítéletét, a Ptk. mellett. Ehhez nyilvánvalóan szükséges volt, hogy az adott, a hátrányos megkülönböztetés tilalmát és a férfiak és nők egyenjogúságát előíró rendelkezései kellően konkrétak legyenek egyrésztől, másrésztől pedig a bíró ne ódzkodjon az állásfoglalástól, hanem tegye mérlegre az adott ügyet az alapjogok vonatkozásában. De általában a bíróságok ritkán élnek az alkotmányértelmezés lehetőségével, különösen alsóbb szintű bíróságok.

Az egyik változata ennek a megoldásnak, ha a bíró közvetlenül alkalmazhatná az Alkotmányt, és nem lenne számára kötelező az AB- hoz fordulni, ha a jogszabály alkotmányellenességét észleli, majd ez a döntés megtámadható az Alkotmánybíróság előtt, amely végső döntést meghozná az alkotmányellenes jogszabályról, ami alapján a rendes bíróság döntene a konkrét ügy érdemében.²³

Véleményem szerint a magánjogi jogviszonyokban a jogalkalmazás során teret kell engedni az alapjogok bírói értelmezésének, az Alkotmánybíróság értelmezésével összhangban, végső soron pedig a Legfelsőbb Bíróságnak is meg kell felelnie az Alkotmánybíróság értelmezésének. Olyan jogi eszközöket kell tehát teremteni, amelyek biztosítják, hogy a legalsó szintű bíróság előtt is lehet hivatkozni az alapjogokra és igényelni azok védelmét, ugyanakkor az értelmezés kapcsán az irányadó álláspont az Alkotmánybíróság álláspontja. A Legfelsőbb Bíróság ugyanúgy eljárhatna felülvizsgálati eljárásban alapjogot

²¹ Lábady Tamás, Alkotmányjogi hatások a készülő Ptk. szabályaira, Polgári Jogi Kodifikáció, 2000.II. 2. 13-19.

²² Kf. IV. 29110/1999., BH 1997. 489., BH 1998. 132.

²³ Halmai Gábor, Az alkotmány mint norma a bírói jogalkalmazásban, Fundamentum, 1998. évi 3. szám, 77-81.

érintő kérdésben is. A rendes bíróságok nem csupán jogosultak, hanem kötelesek is a jogvita kapcsán az Alkotmány értelmezésére, ám ezen bírósági értelmezéssel szemben biztosítani kell az Alkotmánybíróság előtti rendkívüli jogorvoslat lehetőségét. A bíróságok tehát az Alkotmánybíróságnak az Alkotmány értelmezésére vonatkozó döntéseit is kötelesek lennének figyelembe venni. Ez azért nagyon fontos, mert láthatjuk, hogy a bíróságok ritkán élnek ezen jogukkal (és kötelezettségüknek ezáltal nem tesznek eleget) ám amennyiben igen, értelmezésük nem mindig van összhangban az AB-határozatokban kifejtett értékrenddel.

Ebben a tárgykörben nem biztos, hogy indokolt kiterjeszteni a Legfelsőbb Bíróságnak a jogegységi határozatok meghozatalára vonatkozó jogkörét (hiszen a jog egységes értelmezését itt az AB biztosítja) mindazonáltal elképzelhető, hogy például a jogszabályok alkotmánynak megfelelő értelmezése kérdésében szükség lenne a jogegységi határozatokra. Az alapjogok kérdésében – de csak ebben – az AB alkotmányértelmezése elsőbbséget élvezne a Legfelsőbb Bíróság értelmezésével szemben.

Ha a jövőben továbbra is a bíróságok végzik a közvetlen alapjogi ítélezést és jogértelmezést, egyértelműbben kellene ezt megfogalmazni az Alkotmányban. A hatályos 77. §(2) sem a 70/K.§ nem ad erre vonatkozóan kellő eligazítást. A bíró ítélező munkájának részét kell, hogy jelentse az Alkotmány fogalomrendszerének, szempontjainak a figyelembevétele. Nyilvánvalóan nem minden ügyben jelentkezne ez a kívánalom, csak az esetek töredékében, és akkor is csak amennyiben a felek egyike hivatkozik arra. Az alkotmányos jogok biztosítására tehát külön eljárási garanciákat is intézményesíteni kell. Ennek egyik lehetséges változata a rendkívüli jogorvoslat, ha a közhatalmat gyakorló szervek alkotmányba ütköző tevékenysége vagy mulasztása következtében az egyének alkotmányos jogaikban sérelmet szenvednek.